(RE)READING„CRATYLOS". ABOUT LANGUAGE UNCERTAINTY

Simona-Andreea Şova
PhD. student, „Ion Creangă" University of Chişinău

Abstract:Reading it again, "Cratylos" is still an obscure text, but this is exactly why it reveals itself so rich in possibilities of interpretations. Subtitled "about the correct matching of the names", it is actually a sample of aporia. Seen as a mockery of Sophism, as a theory of the historical origin of language, as debating the conditions which clarify, among other things, the current character of the language, as a step towards the ontological status of words or as a draft of a philological explanation from which you can understand either the first notions of the modern linguistics, or the use of language by poets, the stakes of the Plato-type of dialogues, regarding names, seem to be altogether different, although their truth is never revealed until the end. One the idea that the name is either a purely conventional instrument, or a reproduction of the being, is inserted, the Socrates maieutics works with the elements specific to the acknowledged register (staging, sophisticated argumentation, metathesis, appendix, constraints, syncopes, challenging relativity with the doctrine, procedure as object of the discourse etc). Strangely enough, Socrates cratylises himself, using his power of argumentation to defend the thesis of Cratylos. At the end of the debate, positions will turn: the "truth" of the words derives from the flow and the uncertainty of the language, from its unstable nature which is strongly connected to the immobility of the being. Following this path, we become, as Plato suggests, non-committal and equally avoid riotous communication. In conclusion, the difficulty of the dialogue consists in the fact that the free and moral exercise of verbal creation is applied in the examining and the defining of the actual conditions which allow the use of the language.

Keywords: sophism, being, language, deictic, apo-deictic, truth

1. Veritabilă aporie, capcană lingvistică şi , în egală măsură, filozofică, dialogul platonician „Cratylos" [sau „Despre dreapta potrivire a numelor"][1] suscită şi astăzi lecturi contradictorii. E o teză şi, cel mai asedea, o răspundere. Partea jocului, în acest dialog despre limbaj, e exorbitantă, astfel încât eziţi să-i atribui lui Platon un delir la fel de excesiv. Eşti tentat să i-l retragi printr-un refuz prealabil întemeiat pe spaima pe care o inspiră nesocotinţa, mai răul, trivialitatea. S-a crezut, astfel, că filozoful se servea de arma eficace a parodiei pentru a deconspira un adversar ascuns printre sofişti.

Filologia şi istoria gândirii s-au străduit mai ales să-l identifice, printre atâţia necunoscuţi, pe individul cu identitate sigură pe care îl ridiculizează şi îl imortalizează dialogul. Cercetarea satisfăcea nevoi nediferenţiate, dar, concomitent cu asta, obscuriza sensul. Nu-l recunoşteai pe Cratylos din „Metafizica" lui Aristotel. Heraclitizantul susţine, aici, justeţea naturală şi stabilă a cuvintelor. I se substiuie Antisthene (Schleiermacher) sau o figură compozită de sofist pe care Platon o adaptează situaţiei. Fantezia oferea, de altfel, un pretext interpretării facile. Contradicţiile puteau fi puse pe seama intenţiei îngust polemice şi ostilităţii studiate.

[1] „Cratylos", în Platon, *Opere III*, ed. îngrijită de Petru Creţia, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978.

În fond, prodigioasa interpretare a dialogului vizează cele mai diverse ţinte. Astfel, personajele, oricare ar fi identitatea sau funcţia lor, le servea drept interpreţi imperfecţi. Cei mai mulţi cercetători au văzut în „Cratylos" o teorie despre originea istorică a limbajului. În discuţia „tradiţională" despre natură şi despre convenţie, Platon ar studia condiţiile care elucidează caracterul actual al limbii. Fixată de un nomotet invariabil şi drept, aceasta nu e sursa schimbărilor ce implică, normal, teticul şi arbitrarul. Unii au căutat, nu fără dificultăţi, să afle care era statutul ontologic pe care Platon îl atribuia cuvintelor. În sfârşit, spre a înţelege etimologiile, alţii au văzut în „Cratylos" schiţa unei explicaţii filologice, ca un efort pueril şi emoţionant, rudimentele lingvisticii moderne sau, mai puţin stupid, exemplele penetrării limbajului de către poeţi. Cât ai spune că Platon n-a fost interesat să clarifice funcţionarea limbii şi mecanismele comunicării.

Aceste diferenţe au drept analog volta lui Socrate însuşi, de la sfârşitul dialogului, când abandonează poziţia lui Cratylos, magnific apărată, pentru o teorie contrară, astfel încât interşanjabilitatea interpretărilor are intriga şi peripeţiile dialogului în favoarea originii îndepărtate a limbajului. Socrate intervine, la începutul dialogului, într-o discuţie: în timp ce Hermogennes susţine că justeţea numelor se întemeiază pe convenţia şi pe acordul oamenilor între ei, Cratylos apără teza justeţei naturale a cuvintelor, greceşti sau barbare. Cum, în această punere în scenă, se pare că relativismul se confruntă cu dogma, Socrate, spre surprinderea noastră, se cratylizează. Îşi foloseşte forţa de argumentare pentru a apăra o teză pe care Cratylos se mulţumise s-o pronunţe fără a o explica şi a o consolida. La sfârşitul discuţiilor, poziţiile se vor răsturna: „adevărul" cuvintelor decurge din fluxul şi din incertitudinea revelată de Heraclitul sofiştilor „înainte" de Protagoras; natura instabilă a limbajului şi a faptelor obişnuite e legată de imobilitatea Fiinţei, revelată lui Parmenide, înainte de a fi acceptată de Platon.

Prin ce dispreţ aparte se pune Socrate la dispoziţia adversarului său celui mai redutabil? În fapt, teza justeţei naturale a numelor admite două interpretări distincte. Ori numele e considerat just fiindcă e comprehensibil şi eficace, desemnând persoană sau lucru; în acest caz, el e un instrument pur convenţional. Ori numele e considerat just fiindcă el prezintă mai mult ca lucrul desemnat, adevărul sau natura lui. În acest caz, dimpotrivă, scapă arbitrarului şi reproduce *fiinţa*. Or acelaşi nume, în măsura în care e *subiect* sau *predicat* al unei judecăţi, răspunde la două criterii de „justeţe". Numele proprii oferă exemplul cel mai evident. Hermogennes e un nume just, pentru că personajul răspunde acestei desemnări, dar numele e fals dacă-i analizezi semnificaţia: „fiul lui Hermes". Nu se potriveşte cu sărăcia personajului, e în contradicţie cu mizeria năpăstuitului care este. Dubla raţiune a numelui îl poate face pe Cratylos să susţină că Hermogennes nu se numeşte Hermogennes, Hermogennes înţelegând totuşi că toată contestarea i se aplică lui. Funcţiei *deictice* a numelui Hemogennes se opune valoarea *apo-deictică* pe care o extragem din analiza lui etimologică: „Hermo-gennes".

Nu sesizăm nici scopul, nici forţa dialogului, dacă pierdem din vedere că dezbaterea ţinteşte exclusiv valoarea predicativă; este vorba despre studierea cuvintelor în calitatea lor de a ocupa locul propriu să reveleze *sensul* într-o judecată (*logos*) ce n-a fost niciodată formulată. „De fapt, numele lui *Zeus* este nici mai mult, nici mai puţin decât o definiţie." (396 a) Fiecare dintre cuvintele studiate se împarte într-un element deictic, ce deţine rolul de subiect, şi un element apo-deictic sau etimologic, ce constituie predicatul. Iată identitatea pe care o exprimă obişnuit într-o propoziţie explicită verbul „a fi": *Hermogennes este* sau *nu este fiul lui Hermes*; într-o judecată implicită a analizei onomastice, această identitate e sugerată de afinitatea fonică a cuvântului (*onoma*) şi de ceea ce cuvântul spune *într-adevăr*, exprimând adevărul (*rhema*), prin *etuman*. Astfel, din modelul ce generează flexiunea se obţine viaţa numelui lui Zeus. Prin

inversarea formelor ce produce iteraţia sunetelor, numele Herei înseamnă „aer”. Identitatea fonică însăşi conferă numele lui Pan, iar cezura inspirată face să găsim în adevărul evaziv rătăcirea divină (*ale-theia*).

Explicând cuvintele într-o astfel de manieră cu ajutorul altor cuvinte duce la epuizarea resurselor limbii. Rămân, în cele din urmă, câţiva termeni fundamentali şi opaci care rezistă analizei şi care, numai în caz că facem apel la o origine străină, barbară sau divină, ar cere, spre a fi şi etimologizate, alte acte de curaj.

Aşa cum cuvintele fuseseră considerate adevărate ca parte a unei propoziţii adevărate, tot aşa elementele lor constitutive, formele, trebuie să fie considerate drept juste. Printr-un efort de reducere şi de regrupare a tuturor variaţiilor sonore, se constituie, într-o primă etapă, un sistem de culori fonice, materialul fabricării cuvintelor (422 a). În acest stadiu al analizei onomastice, aplicarea principiului repune întreaga teorie în discuţie. Atâta timp cât este vorba despre justeţea numelor, elementele fonice nu ofereau rezistenţă, fiindcă nu erau purtătoare de sens. Onomaturgul imprima în materia maleabilă a verbului forma afonă a cuvântului în sine (*auto to onoma*), semnificaţie imaterială, ideală. Tot aşa cum demiurgul cosmogoniei reproduce ideile în elementele fizice, onomaturgul modelează materia sunetelor pentru a le face apte să culeagă amprenta sensului. În prezent, în analiza „numelor prime”, materialul apare chiar ca semnificând şi find suficient spre a conferi cuvintelor justeţe. Neputând raporta o literă la o altă literă, cum explici un cuvânt prin alt cuvânt, trebuie să deducem justeţea literei din similitudinea cu realitatea, fie că este, fie că *imită*. Valoarea apodeictică a elementelor constitutive şi prime ale limbajului rămâne legată de decizia ce permite dedublarea lucrurilor în devenirea lor. Astfel, litera *rho* exprimă prin imitaţie nu zgomotul a ceva curgător, pe care muzica îl poate reproduce, ci fluiditatea, iar litera *o*, plenitudinea rotunjimii. Precum pictorul îşi compune tablourile pornind de la culorile elementare ce procură asemănare, fiindcă există în materia din care obictul reprodus e făcut, cuvintele au fost construite din imaginea sensibilului.

În logica sa, creşterea, care trece de la propoziţie la cuvânt şi de la cuvânt la fonem, acoperă două teorii diametral opuse. Dacă numele sunt juste în virtutea asemănării ce există între foneme şi lucrurile din jurul nostru, discursul ne menţine fixaţi în devenirea pe care o trăim în percepţie. Dacă, în compensaţie, cuvântul e just pentru că e depozitarul unui sens ce, în universul cuvântului, răspunde la imuabilitatea ideilor, el nu încetează să ne trimită la o semnificaţie unică: modul de a fi al ideilor.

Reluând ca mod unic fluxul universal al sofiştilor, sistematizarea subtilă cu care e însărcinat Socrate arată că justeţea cuvântului nu ne conduce la adevărul Fiinţei. În măsura în care vrem să-l prezervăm, nu poţi să nu recunoşti, total şi necesar, natura arbitrară a semnului. Invers, Cratylos, în postura de apărător orgolios al adevărului inalterabil al cuvintelor, raliindu-se grăbit sistemului pentru a se preleva de coerenţa pe care o construieşte, e constrâns, la sfârşitul dialogului, să renunţe la masca tăcerii încăpăţânate. Face dovada incapacităţii, în care se găseşte, de a distinge adevărul de fals. Demonstraţia împrumutată, însă riguroasă, se inspiră din arsenalul procedeelor dialectice. Aceasta urzeşte, în spaţiul rezervat de tăcerea lui Cratylos, o operă de artă atât de elaborată că în fiecare clipă cititorul, derutat, riscă să confunde seriozitatea incontestabilă a proiectului cu finalitatea îndoielnică ce-i este atribuită. Reuşita în exegeza lingvistică, toate eroismele, acrobaţia din ce în ce mai vertiginoasă a argumentării nu servesc decât să facă şi mai eclatantă o cădere multă vreme întârziată.

Cercetarea se deschide într-un sfat, abrupt şi deprimant, de a abandona onomastica şi de a reveni la contemplarea formelor imuabile. Dar renunţarea la speranţa de a identifica în nume şi altceva (dincolo de ceea ce sunt) nu înseamnă anularea unui rezultat dobândit printr-un efort

gigantic. Seriile de nume pe care Socrate le reţine pentru a le pune la proba delirului analitic se organizează într-un ansamblu coerent ce reproduce ordinea teologică, ordinea fizică şi ordinea socială a tradiţiei culturale. Imagine mitică şi vorbitoare a universului, limbajul, mereu creat şi refăcut, mereu transmis, n-are decât referinţe interne şi nu trimite niciodată decât la el însuşi. Departe de a îngrămădi vocabule pentru a escalada cerul cunoaşterii „adevărate", jongleria, operând cu etimologia, epuizează limbajul, exploatează achiziţiile, toată ştiinţa acumulată de generaţii. Bogăţia informaţiei se disimulează în aparenţa unui electism hazliu, dar se bazează pe o documentare doxografică foarte riguros stabilită.

Dacă e relativ simplu să reduci la o unitate de gen numele proprii ce desemnează o funcţie socială, cum ar fi a regelui şi a medicului, e cu mult mai dificil să degaji o astfel de unitate când diferenţele individuale prevalează asupra caracterelor ereditare şi permanente. Mitul genealogic permite descoperirea legii comune ce determină diversificarea speciilor şi a indivizilor. Orbirea, rătăcirea şi crima produc filiaţia tragică ce proiectează paradigma istoriei divine şi umane. De la exilul lui Oreste la destinul sfâşiat al lui Agamemnon, la oroarea crimei Atridului, la dorinţa oarbă a lui Pelops, la mizeria pasivă a lui Tantal, te întorci la vârstele omului până la cele trei generaţii divine ale teogoniei hesiodice: Zeus-Cronos-Uranus, până la primul creator. Mişcarea numelor proprii articulează, plecând de la prezent, întregul timp ce s-a scurs de la originea absolută, figurată precum o ascensiune.

O a doua serie de nume generice, zei-demoni-eroi-oameni-suflet-corp, distribuie în spaţiu puterile universului, subordonând demonii şi eroii zeilor, sufletul şi corpul, omului. În conceptul de *zeu*, triada Zeus-Cronos-Uranus, utilizată pentru prima serie temporală, serveşte drept cadru analizei divinului şi subdiviziunilor sale. Catalogul divinităţilor tradiţionale, de la Hestia la Pan, organizează, în acelaşi timp şi prin suprapunere, teologia convenţională în valori deictice, iar reforma credinţelor, prin etimologie apodeictică. Revelaţia pe care o aduce ştiinţa nouă a denumirii e pusă în slujba profitului pentru a face transparentă, prin nume, natura cosmică a panteonului, aşa cum a fost interpretată de filozofii presocratici. Soare şi Lună – Foc, Aer, Eter; Pământ – Anotimpuri şi An. Lumea aştrilor, lumea elementelor şi lumea vieţii ies una din alta.

De cealaltă parte, *omul* şi conceptul său se află în filiaţia nefericită a Tantalizilor, spre a fi cunoscută în detaliu soarta monstruoasă a genului uman. E ultimul şi cel mai bogat dintre inventare. Aici figurează toate valorile sociale, facultăţile şi aptitudinile, sentimentele şi senzaţiile, cunoaşterea, tot ceea ce omul a dovedit dintotdeauna în sufletul şi în trupul său. Limbajul, unde s-a depozitat suma experienţelor umane, conţine, am fi în eroare dacă ne-am îndoi de asta, elemente de adevăr, dar numai la nivelul reproducerii, tot atâtea judecăţi stereotipe pe care etimologia le dezgroapă. Însă de îndată ce le examinăm la lumina unei alte exigenţe, a unei ultime semnificaţii, numele supuse atenţiei îşi lasă unul altuia greutatea probei decisive.

Există sisteme închise unde sensul circulă nestingherit până ne convinge de adecvarea sa perfectă. E cazul activităţii poetice. Platon împrumută din marile opere ale tradiţiei literare „jocuri de cuvinte" savante, împănate de ştiinţă, adăugând altele născocite de el şi oferind, în acest mod, o expresie parţială a gândirii lui. Astfel, Hades, care pentru toţi poeţii şi fizicienii reprezintă invizibilul (*a-eides*) se transformă în *savant*; *el ştie* – deoarece cunoaşterea, în sistemul platonician, se împlineşte în moarte, după separarea corpurilor. Dar, în cuvinte, adevărul rămâne inexplicabil legat de fals. Ştiinţa autentică a zeului morţilor face din el un sofist redutabil care *leagă* şi înlănţuie iubirile prin puterea persuasivă a discursurilor sale. Cum limbajul nu poate fi privat de ambiguitatea ce-i dă libertate şi forţă euristică, ar fi mai bine să renunţăm a-i mai cere ce nu ne poate oferi. Sub acest aspect, „Cratylos", furnizează demonstraţia că, luate în sine, cuvintele sunt inapte să ducă la Fiinţă. Dar departe de a le considera, în

deficienţa lor, în întregime specioase, scriitorul, filozoful, scriind, le utilizează cu îndrăzneală şi le defineşte puterea, servindu-se de ele pentru a face posibilă apariţia unei ştiinţe la care accede pe alte căi. Eliberat în egală măsură de superstiţia lingvistică a sofistului şi a fetişismului cuvintelor ce se învaţă, Platon exploatează până la abuz virtutea magică a verbului, lăsând să se înţeleagă mai tot timpul că nu vorbeşte despre acesta decât pentru a spune altceva: un „altceva" pe care nu ni-l spune.

Dificultatea incomensurabilă a operei ţine de faptul că exerciţiul liber şi virtuos al creaţiei verbale se aplică în examinarea şi definirea condiţiilor înseşi care permit folosirea limbajului. Inspiraţia împrumutată şi extatică (delirul socratic, parodiind, în spontaneitatea lui, dezlănţuirea studiată şi controlată a sofiştilor, traduce un paradox frecvent) nu evită excesul inventiv. Chiar prin asta, împinge demonstraţia spre eşec şi reuşeşte, peste aşteptări, să ne determine să vedem altceva în limbă: bogăţiile, mereu în creştere şi multiplicându-se prin asocierea, idiomatică la nesfârşit, a sonorităţilor. „Nebunia" dialogului nu denunţă nici abuzul, nici absurditatea practicii. Nimeni n-ar fi putut vreodată, fără să facă din procedeu obiectul însuşi al discursului, să-şi permită atâtea metateze , adaosuri, constrângeri, sincope. Licenţa desemnează, dimpotrivă, şi justifică vertijul ca stare naturală şi creatoare a cuvântului. „Cratylos" sugerează că, urmând o astfel de cale, ne sustragem definitiv confortului unei poziţii neutre şi mediane, insignifianţei ce s-ar menţine la egală distanţă de geometria unei *ştiinţe* ascetice şi de comunicarea exaltată.